

**GÜNEYDOĞU ANADOLU
PROJESİ (GAP)**

Temel hedefi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek, bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak, kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak, sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmak olan GAP, çok sektörlü, entegre ve sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı ile ele alınan bir bölgesel kalkınma projesidir. Proje alanı Fırat ve Dicle havzaları ile yukarı Mezopotamya ovalarında yer alan 9 ili kapsamaktadır (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak).

1970'lerde Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler olarak planlanan GAP, 1980'lerde çok sektörlü, sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma programına dönüştürülmüştür. Kalkınma programı, sulama, hidroelektrik, enerji, tarım, kırsal ve kentsel altyapı, ormancılık, eğitim ve sağlık gibi sektörleri kapsamaktadır. Su Kaynakları Programı 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.82 milyon hektar alanda sulama sistemleri yapımını öngörmektedir. Toplam maliyeti 32 milyar ABD doları olan Proje'nin, Enerji santrallerinin toplam kurulu gücü 7476 MW olup yılda 27 milyar kilowatsaat enerji üretimi öngörülmektedir.

Proje, gelecek kuşaklar için kendilerini geliştirebilecekleri bir ortam yaratılmasını amaçlayan sürdürülebilir insani kalkınma felsefesi üzerine kurulmuştur; Kalkınmada adalet, katılımcılık, çevre korunması, istihdam, mekansal planlama ve alt yapı geliştirilmesi GAP'ın temel stratejileridir.

GAP'ın son durumu, sulama projeleri, tarımla ilişkisi, bölgesel kalkınma açısından taşıdığı önem, bölgede yaşanan yoksulluğa ve işsizliğe karşı içerdiği potansiyel, bölgedeki sosyal güvenlik durumu, GAP bölgesine ilişkin uluslararası kurumların yaklaşımları ve GAP'ın terörün sosyal desteklerinin ortadan kaldırılması açısından önemi gibi konu başlıkları içeren bu rapor, konuya ilişkin tartışmalara ışık tutmak amacıyla hazırlanmıştır.

GAP VE SULAMA

GAP, Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsayan entegre bir projedir. Proje tamamlandığında yılda toplam 52,9 milyar metreküpten fazla su akıtan Fırat ve Dicle nehirleri üzerindeki tesislerle Türkiye toplam su rezervinin yüzde 28,5'i kontrol altına alınmış olacak ve Çukurova'nın 4,5 katı olan 1,7 milyon hektarlık bir alanda sulu tarım yapılacaktır. Ayrıca 22 baraj ve 19 hidroelektrik santrali sayesinde yılda 27 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisi üretilecektir.

Türkiye'nin toplam doğal kaynaklarının % 20'sini, yüz ölçümü ve nüfus itibarıyla ise Türkiye'nin % 10'unu barındıran GAP bölgesinde bulunan 7.5 milyon Ha alanın 3.2 milyon Ha'lık kısmı tarımsal faaliyetlere elverişlidir. Bu alanın yaklaşık 2.1 milyon Ha'lık alan sulanabilir özellik taşımaktadır. Bu alanlar, Türkiye'nin toplam sulanabilir alanlarının yaklaşık yüzde 20'sini oluşturmaktadır.

GAP'ın sulama projelerinin tamamlanması durumunda, bugüne kadar sulamaya açılan alana eşit bir alan sulanan alanlara katılacaktır.

Proje, 22 baraj ve 18 hidroelektrik santralin inşasını öngörmektedir. Bölgede yer alan Fırat ve Dicle havzalarında bugüne kadar 263 356 Ha alan sulamaya açılmıştır. Bu, sulanması öngörülen alanın yüzde 15'idir.

GAP kapsamında 5'i münferit olmak üzere toplam 15 baraj tamamlanmış; bu barajlarda toplam 1 milyon Ha'ı sulayacak su depolanmıştır.

109 134 Ha'lık bir alanda sulama şebekesi inşası halen devam etmektedir. Bu, sulanması öngörülen alanın yüzde 6'sına denk gelmektedir.

1 milyon 347 168 Ha alanda ise planlama çalışmaları yapılmaktadır. Bu, sulanması öngörülen alanların yüzde 79'unu kapsamaktadır.

GAP VE TARIM

Sulamanın başladığı 1995 yılından bugüne kadar ülkemizde yetiştirilen belli başlı ürünler açısından GAP bölgesinin toplam üretim içindeki payı şu şekilde değişmiştir:

Mısır, % 0.47'den % 9.37'ye,
Buğday, % 10'dan % 15'e,
Antepfıstığı, % 86'dan % 89'a,
Pamuk, % 27'den yüzde 52'ye

GAP'ın tamamlanması durumunda tarım ve sanayi alanında gerçekleşecek potansiyelin bölgede toplam ekonomik hasılayı 4.5 kat artırması, 3.5 milyon kişiye istihdam imkanı sağlaması ve toplam 8.6 milyonluk bir nüfusu geçindirmesi öngörülmektedir.

GAP Bölge Kalkınma Planına göre, 2010 yılı ürün deseni öngörülmesi gerçekleştiği takdirde bölgedeki toplam bitkisel üretim değeri 1 milyar 708 milyon 242 bin 641 YTL'ye çıkacak, bunun 1 milyar 308 milyon 531 bin 863 YTL'lik bölümü katma değerden oluşacaktır. Bu gelişme sonucu, buğday, arpa, zeytin ve üzüm gibi geleneksel bazı ürünlerde üretim azalırken, mısır, pamuk, ayçiçeği, susam gibi katma değeri yüksek ve ülkemizdeki bitkisel yağ açığımı kapamaya yönelik ürünlerde artış olacaktır. Bu artışın, mısırdaki % 110, pamukta % 181, ayçiçeğinde % 754, susamda % 46 oranında olması beklenmektedir. 2006 yılı verilerine göre, GAP bölgesi halen 310 bin hektar alanda (toplam pamuk ekim alanının % 52'si) yapılan 1.3 milyon ton üretim ile Türkiye'nin en çok pamuk yetiştirilen bölgesi haline gelmiş bulunmaktadır.

GAP kapsamındaki ilk büyük sulama projesi olan Şanlıurfa-Harran projesi çerçevesinde 1995 yılında başlanan sulama faaliyetleri halen 139.200 Ha alanı kapsamaktadır.

Sulamanın başladığı 1995 yılı ile 2006 yılları arasında bölgenin bazı ekonomik göstergelerinde sağlanan gelişme şöyledir:

Toplam Gayrisafi Üretim Değeri (GSÜD):	31.5 milyon \$'dan 276.8 milyon \$'a,
Birim alandan elde edilen GSÜD:	1.050 \$/Ha'dan 2.129 \$/Ha'a,
Yıllık katma değer:	1.0 milyon \$'dan, 116.5 milyon \$'a,
Birim alanda yaratılan katma değer:	600 \$/Ha'Dan 897 \$/Ha'a,
Kişi başına katma değer:	596 \$'dan 859 \$'a.

Harran örneğine bakıldığında, günümüz itibariyle 116,000 hektarlık alanda sulama yapıldığı ve bölgedeki 107 köyde yaşayan 100,000 civarında insanın bu imkandan yararlandığı görülmektedir.

Bölgede sulama alanları genişler ve tarımsal üretim artarken, yeterli eğitim ve denetimin olmamasından kaynaklanan bilinçsiz ve aşırı sulama sonucu taban suyunun yükselmesi, tuzlanma ve çölleşme olguları ortaya çıkmıştır. Harran Ovasında 50 bin Ha'lık bir alanda taban suyu yüksekliği tehlike sınırlarına ulaşmış, 3.400 Ha alan tuzlanma nedeniyle çölleşme riskiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bölgede gerek üretimin artırılması gerekse tuzlanma ve çölleşmenin önlenmesi için eğitim yayım hizmetlerinde katılımcı ve yaygınlaştırılabilir bir yayım sistemine geçilmesi zorunlu görülmektedir.

GAP Bölgesi organik tarımın geliştirilmesi açısından da büyük bir potansiyel taşımaktadır, 2006 yılı verilerine göre, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis ve Şanlıurfa illerinde uygulanan Organik Tarımın Yaygınlaştırılması ve Kontrolü Projesi kapsamında 26 bin hektarın üzerinde bir alanda 249 işletmede 114 bin 198 ton organik ürün yetiştirilmiş ve bunun 6 bin 674 tonu ihraç edilmiştir. Şu anda Bölge, Türkiye'deki toplam organik tarım ürünlerinin yüzde 24'ünü yetiştirmektedir.

Bölgenin bir başka potansiyel gelişme alanı su ürünleri üretimidir. Halen GAP Bölgesi, 2.235 Km uzunluğunda akarsu, 6.481 Ha doğal göl ve 129.987 Ha baraj gölüne sahiptir. Buna karşılık, Bölge'nin toplam su ürünleri üretimindeki payı % 0.22 gibi çok düşük bir orandadır. Bölgede yapılması öngörülen barajların tamamlanması ile toplam baraj gölü alanınının 197.000 Ha'a çıkacağı düşünülürse, ne kadar büyük bir potansiyelin halen değerlendirilemediği açıkça görülür. Su Ürünleri Etüd Projesi'ne göre, Bölgede toplam yılda 32.500 ton üretim (avcılık ve yetiştiricilik) yaparak 50 milyon dolar gelir sağlamak ve 6.500 kişiye iş imkanı yaratmak mümkündür.

Ayrıca, sulama yatırımlarının tamamlanmasıyla bölgede yetiştirilen sebzenin de % 10 oranında artması ve 2. ürün yem bitkileri tarımının gelişmesi ile, bölgede yapılan hayvancılığın gelişmesi öngörülmektedir.

GAP sulama yatırımlarının tamamlanması durumunda, ülkemizin tarımsal ürünler ithalatında yıllık 2 milyar \$ civarında bir tasarrufa gidileceği hesaplanmaktadır. Bu tasarrufun sanayimize, özellikle bölgedeki tarımsal sanayiye yıllık olarak sağlayacağı

katkının 17 milyar doları bulması öngörülmektedir. Ancak, Projenin öngördüğü enerji yatırımlarının günümüzde gerçekleşme oranı yüzde 80'i geçmişken, sulama projelerinin gerçekleşme oranı yüzde 18 civarındadır.

GAP VE BÖLGESEL KALKINMA

Sulama yatırımlarının tamamlanması, yalnızca tarımsal üretimi artırmakla kalmayacak, özellikle tarımsal sanayinin gelişmesine de önemli bir katkıda bulunacaktır. Tarıma dayalı sanayinin ve tarımsal mekanizasyonun gelişmesine baktığımızda, kamu yatırımlarıyla doğrudan paralellik görülmektedir. Buna bir örnek vermek gerekirse bölgeye kamu yatırımlarının yoğunlaştığı 1985-2000 döneminde bölgedeki traktör sayısı 26 bin iken 2000'li yılların ortalarına gelindiğinde % 80 artarak 47 bin adete çıkmış bulunmaktadır. Daha sonra yatırımların azalmasıyla bu gelişme yavaşlamıştır.

Yine, Master planın yapıldığı dönemde Türkiye'ye katkısı % 2 olan imalat sanayiinin payı günümüzde % 4'e çıkmıştır. Bölgede toplam olarak 3500 civarında sanayi işletmesi bulunmaktadır. Bunun yaklaşık üçte biri 5 veya daha fazla işçi çalıştıran işletmelerdir ve bunların yaklaşık % 60'ı Gaziantep ilinde bulunmaktadır. Bu kentin ardından sırasıyla Şanlıurfa, Diyarbakır, Adıyaman ve Mardin illeri gelmektedir. Ancak, 1990'dan 2000 yılına kadar ortalama % 7 oranında seyreden kamu yatırımlarının oranı bu tarihten itibaren % 5'lere düşmüş, bu düşüşün etkisi bölgenin sinai gelişmesini de olumsuz etkilemiştir.

Master Planda 2010 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen yatırımların yapılması durumunda tarımsal hasılda % 3, kişi başına gelirdede % 4.3 oranında bir artış beklenmektedir. 2010 yılına kadar sağlanacak ek istihdam, 3 önemli sektörde 1 milyon 200 bin kişi düzeyinde olacaktır. İstihdam artışının tarımda % 49, sanayide % 68, hizmetler sektöründe de % 75,5 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir.

GAP Bölgesinin önemli bir özelliği, kapsadığı iller arasındaki ekonomik ve sosyal açıdan çok önemli bir eşitsizliği barındırmasıdır. Bölgede Gaziantep gibi sanayi açısından gelişmiş bir ilin, Urfa gibi tarımsal üretim açısından gelişmiş bir ilin yanı sıra, Şırnak gibi hem sanayi hem de tarımsal açıdan çok geri bir il de bulunmaktadır.

Örneğin Şırnak ili, Devlet Planlama Teşkilatı 2003 yılı Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Göstergelerine göre 81 il arasında 78 nci sırada gelmektedir. İlde ortalama hane halkı büyüklüğü 8.25 olup, bu değer hem Güneydoğu Anadolu Bölgesinin (6.55) hem de Türkiye ortalamasının (4.50) üstündedir. İl ekonomisi tarıma dayalı olup, alternatif istihdam alanları oldukça sınırlıdır. Kişi başına düşen tarımsal üretim değeri açısından il Türkiye'de 80 nci sırada olup, bu durum özellikle kırsal alanda ekonomik geçim koşulları açısından önemli sorunlar çıkarmaktadır. Aynı zamanda, birey başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla bakımından da il 79 ncu sırada yer almaktadır.

Buna karşılık, Gaziantep İlinin Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi içindeki yeri incelendiğinde 2001 yılı itibarıyla ilde yaratılan hasılanın, bölge hasılasının (sabit fiyatlarla) % 27.7'sini, Türkiye hasılasının % 1.5'ini teşkil ettiği görülmektedir.

GAP ile birlikte Şanlıurfa'nın ekonomik yapısında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1995 yılı itibari ile toplam 59 sanayi tesisi var iken; bu rakam 2001 yılı içerisinde 272'ye ulaşmıştır. İlin toplam tarım alanı Türkiye tarım alanının % 4,2 'ünü, GAP bölgesi tarım alanın ise % 36,4'ünü oluşturmaktadır. Şanlıurfa GSYİH'sı içinde tarım sektörü % 42 pay ile en yüksek orana sahiptir. Şanlıurfa'da kırsal Nüfus Başına Tarımsal Üretim değeri 1.051 milyon TL'dir. Bu değer Türkiye ortalamasına yakındır.

Bölgenin bir diğer önemli kenti olan Diyarbakır'da, son dönemde bir canlanma görülmektedir. İlde 20 bin dekar alan damla sulama sistemine geçmiştir ve kurulmakta olan tarıma dayalı organize sanayi bölgesinin gelişmeye önemli bir katkıda bulunması beklenmektedir. Tamamlanma aşamasına gelen proje uyarınca 84 tane işletme kurulacaktır. Uygulamaya geçilmiş bir diğer önemli proje de, Diyarbakır, Batman, Siirt Kırsal Kalkınma Projesidir.

Türkiye'de kırsal kalkınma politikalarının son dönemde proje bazlı olarak yürütülmesi, bölgeye ilişkin olarak bu politikanın değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de 2000 yılının başından beri uygulanmakta olan Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP) IMF ve AB'nin desteğiyle Türkiye tarımının kalkınması sorununu tarımsal kalkınma projeleri bazına oturtmuştur.

2007 yılında tüm Türkiye'de kırsal kalkınma desteklerinden yararlanan proje sayısı 2.683'tür. Bu projelerin 340'ı GAP bölgesinde uygulanmaktadır. Söz konusu projelere ayrılan 385 milyon YTL'lik kaynağın 22 milyon YTL'si GAP bölgesindeki projelere gitmektedir.

Son yıllarda bölgede kooperatiflere verilen destekte de bir artış gözlenmektedir. Buna göre GAP bölgesinde 1999-2002 yılları arasında kooperatiflere verilen destek 5.6 milyon YTL iken bu rakam 2003-2007 yılları arasında 87.1 milyon YTL'ye yükselmiştir.

Tarımsal kalkınma projelerinin önemi inkar edilemez; ancak, bizdeki gibi tarımsal yapının dönüştürülmesi, sektörel ve bölgesel dengesizliklerin giderilmesi gibi önemli bir sorunla karşı karşıya bulunan bir ülkede, bu projelerin genel bir master kalkınma planı çerçevesinde değerlendirilmesi zorunludur.

Bu konuları açıklığa kavuşturabilmek için GAP Bölgesi başta olmak üzere kırsal alanda ortaya çıkan yoksulluk sürecine ve altında yatan nedenlere kısaca bir göz atmak gereklidir.

Bu tablonun da gösterdiği gibi 2000 yılında IMF programının uygulamaya konması ve ardından 2001 krizi Türkiye'de yoksulluğu zirveye çıkarmış, 2003 yılından itibaren

yoksulluk oranlarında nispi bir azalma görülmüştür. Ancak burada dikkati çeken kırsal alanda yoksulluk oranının 2004'e kadar artarak devam etmesi ve kentsel yoksulluk oranının gıda yoksulluğunda yaklaşık iki katı, genel yoksullukta iki katından daha fazla bir oranda olmasıdır.

Burada da kırsal kesimde ferdi yoksulluğun kentsel kesime göre iki katı olduğu, kırsal kesimdeki işsizler arasındaki yoksulluğun da bu oranı biraz daha yükselterek koruduğu görülmektedir.

Bölgelere göre yoksulluk oranlarına baktığımızda ise şu tablo ile karşılaşılmaktadır:

Görüldüğü gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yoksulluk oranı refah düzeyi en yüksek olan Ege'nin yaklaşık beş katı, İç Anadolu'nun ise iki katı oranındadır. TÜİK'in 2005 yılını kapsayan yoksulluk çalışmasına göre gıda ve gıda dışı harcamalar üzerinden yoksulluk sınıflandırmasında Türkiye de 623 bin açlık, 14 milyon 681 bin kişi ise yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Bu olgu yukarıdaki rakamlarla birlikte değerlendirildiğinde, bölgedeki yoksulluğun boyutları daha iyi kavranabilir.

Türkiye'de tarımda kişi başına gelirin, diğer sektörlerle kıyaslandığında dörtte bir oranında olduğu biliniyor. Nitekim, Türkiye'nin 2005 yılı kişi başına milli geliri 5000 dolar olarak açıklanırken, tarımda bu rakam 1.500 dolar civarında. Bölgesel olarak ele alındığında en alt grubun alt gelir kesimlerinde bu rakamın 250-300 dolara kadar düştüğü gözleniyor.

GAP BÖLGESİNDE İŞSİZLİK

Kırsal kesimde, özellikle de GAP Bölgesinde kırsal işsizlik hızla yayılmaktadır. Tarımsal nüfusun azaltılması, çoğu zaman sosyo-ekonomik gelişmenin bir göstergesi olarak sunulsa da bu, her zaman böyle değildir. Tarımsal istihdamın ve nüfusun azaltılmasının bir gelişme göstergesi olabilmesi için bu nüfusun daha gelişkin sektörlerde (sanayi, hizmetler vb.) istihdam edilebilmesi gerekir. Oysa, tablo bunun tam tersi yöndedir.

Türkiye'de resmi istatistiklere göre 15 yaş ve üzerindeki nüfusun sayısı 51 milyona yakındır. Toplam işgücü sayısı ise 24.5 milyon civarında gösterilmektedir.

Bu arada 15 yaşın üzerinde olduğu halde işgücü içinde gösterilmeyen 25 milyonun üzerinde bir nüfus söz konusudur. Bu grup, ev kadınlarını, iş bulmaktan umudunu kesenleri, son bir aydır iş aramayanları, emekli ve sakatları, mevsimlik çalışanları, öğrenciler ve askerlik yapanları kapsamaktadır.

GAP Bölgesinde işsizlik yaratan faktörlere baktığımızda IMF ve Dünya Bankası'nın önerileriyle 9 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4733 sayılı Tütün Kanunu'nun yarattığı sonuçlar ilgi çekicidir.

Kanunun yürürlüğe girmesi sonucunda, 2000 ile 2005 arasında gerek ekici sayısında, gerekse üretim miktarında çok ciddi bir azalma olmuştur. Güneydoğu Anadolu bölgesinde bu azalma, üretici sayısında yüzde 34.7, üretimde yüzde 50'dir.

Son bir yılda tarım dışına atılan nüfus yaklaşık bir tahminle 1.5 milyon civarındadır. GAP bölgesi, üreticilerin üretim alanı dışına atıldığı en önemli bölgelerden biridir.

GAP VE SOSYAL YARDIM PROJELERİ

DPT tarafından, Kırsal Kalkınma Planı'na esas teşkil etmek üzere 4 Şubat 2006 tarihinde yayınlanan kırsal kalkınma stratejisinin temel yaklaşımının yine uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanmasında ilgili kesimlere rehberlik etmeyi amaçladığı gözleniyor. Bu belgede yer alan "yoksullukla mücadele ve dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğinin artırılması" amacı, belgeye damgasını vuran genel yaklaşım karşısında anlamını yitiriyor.

Bu tür sorunlar karşısında öngörülen Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi ve Sosyal Riski Azaltma Projesi gibi projelerin ise gerçekten sürdürülebilir yapılar kurmaktan çok bir tür sosyal yardım mekanizması gibi işletildiği görülüyor. "Fak-Fuk-Fon" olarak bilinen Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu da aynı işlevi görüyor.

Köy Hizmetleri'nin kaldırılmasından sonra bu görevi üstlenen KÖY-DES ve küçük belediyelere destek olmak amacıyla oluşturulan BEL-DES de siyasal etkilenmelere son derece açık bir manzara sergiliyor.

Nitekim, en fazla yoksulluğun yaşandığı Doğu ve Güneydoğu'da yoksul kesimin nüfusun yüzde 50'sinden fazlasını oluşturduğu illerde KÖY-DES projeleri ve yoksulluğa karşı çeşitli fonların dağıtılmasının bölge halkının davranışlarını etkileyen çok önemli bir faktör haline geldiği ve bu durumun da etkisiyle son seçimlerde iktidar partisinin oy oranının yüzde 60-70'lere yükseldiği görülmektedir; buna karşılık yoksulluğun en az olduğu Ege bölgesinde aynı partinin aldığı oy oranı, ülke genelindeki ortalamanın çok altındadır. Başka bir deyişle, yoksulluğa kalıcı çözümlerin bulunamadığı bir ortamda, sosyal yardım araçları siyasal açıdan son derece etkili araçlara dönüşmekte ve bu aracı başarıyla kullanan siyasi akımlara büyük avantaj sağlamaktadır.

Yine KÖYDES'le ilgili yatırımlara baktığımızda Diyarbakır ve Şanlıurfa'nın hem 2006, hem 2007 yılları içerisinde yatırımlar açısından ilk iki sırada yer almaktadır.

GAP BÖLGESİNDE SOSYAL GÜVENLİK

GAP bölgesinde tarımsal üretimde yer alanların çok küçük bir bölümünün sosyal güvenlik şemsiyesi altında olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye genelinde SSK'ya kayıtlı çiftçilerin yalnızca % 2'si, Bağ-Kur'a kayıtlı çiftçilerin ise % 3'ü GAP Bölgesinde yer almaktadır.

1991 Yılı Genel Tarım Sayımına göre GAP kapsamındaki illerde 320 bin çiftçi bulunmaktadır. Bölgede aktif Bağ-Kur sigortalısı çiftçi sayısı ise 33.435'tir. Bu durumda, bölgedeki çiftçilerin yalnızca % 10.2'sinin sosyal güvenlik (Bağ-Kur) şemsiyesi altında olduğu görülmektedir. Oysa, üyesi olmayı hedeflediğimiz AB ülkelerinde tüm üreticiler sosyal güvenlik kapsamı içine alınmışlardır.

Bu durum karşısında ödeme güçlüğü içinde bulunan ve sağlık sigortası hizmetlerinden yararlanamayan kişiler için 1992 yılında 3816 sayılı kanunla uygulamaya konulan "yeşil kart" bölgede son derece yaygınlaşmıştır. Ancak bu uygulama amacı dışına çıkartıldığı için sigortalı olmayı özendirici değil caydırıcı bir etki yaratır hale gelmiştir. Nitekim, bölgede yapılan araştırma sırasında çok sayıda kişinin yasanın içerdiği hükümlere uymadığı halde yeşil kart edindiği, hatta bazı köylerde ikamet eden aile sayısından daha fazla yeşil kart sahibi bulunduğu gözlenmiştir. Bazı örneklerde 3.000-4.000 dekar arazisi, evi, otomobili bulunan kişilerin yeşil kart sahibi olduğu görülmüştür.

Yine köylerde 65 yaşın üzerinde bulunan muhtaç kimselere bağlanan yaşlılık aylığı, çok cüzi bir miktar içermesine karşın çok sayıda yaşlının tek gelir kaynağı olarak büyük önem taşımaktadır.

SYDGM Tarafından yapılan sağlık desteklerinin yanında nüfusunun en muhtaç kesimine dahil olan ailelerin çocuklarının temel sağlık hizmetlerine tam olarak erişimini hedef alan bir sosyal güvenlik ağı oluşturmak amacıyla, ülkemizin her köşesinde Şartlı Nakit Transferi Sağlık Yardımları uygulanmaktadır.

Bu ailelere, okul çağı öncesi çocuklarının düzenli sağlık kontrollerini yaptırmaları şartıyla her ay sağlık yardımı yapılmaktadır. Bu uygulama, Sağlık Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde sürdürülmektedir. Kadının aile ve toplum içindeki konumunun güçlendirilmesi amacıyla, ödemeler doğrudan annelere yapılmaktadır.

GAP'IN ÖNEMİ

GAP Bölgesi deyince akla gelen ilk olgulardan biri de terör olgusudur. Resmi rakamlara göre, Bölgede 1984 yılında başlayan terör nedeniyle harcanan ve tüketilen kaynakların toplamı 300 milyar doların üzerindedir. Bu rakamın Türkiye'nin bir yıllık toplam geliri civarında olması durumun vehametinin açık bir göstergesidir.

Terörün bölgede yol açtığı yıkım, sadece maddi kaynakların yitirilmesiyle sınırlı değildir. Terör nedeniyle uğranılan can kaybı 30 binin üzerindedir. Ekonomik ve sosyal tahribat sonucu bölgede meralar kullanılamaz hale gelmiş, en önemli geçim kaynaklarından biri olan hayvancılık ölmüştür. Tarlalar ekilememiş, köyler boşaltılmış, önemli göç hareketleri yaşanmış, bölge ekonomisi üretime dayalı bir ekonomi olmaktan çıkarak rant, kaçakçılık ve kara paraya dayalı bir ekonomiye dönüşmüştür.

En önemlisi, terör, insanların geleceğe duydukları güveni ortadan kaldırmış ve özellikle genç nüfus açısından kendi kendini besleyen bir kaynak yaratmıştır.

GAP bölgesinin sorunlarının ülkenin diğer bölgelerinin sorunlarından çok farklı olmadığını ortaya koymaktadır: Tarıma desteğin azaltılması, mevcut desteklerin üretim odaklı olmaktan çıkarılması, kooperatif birliklerinin teşvik edilmek yerine engellenmesi, tarımsal sanayi kuruluşları ve devlet üretme çiftliklerinin tasfiye edilmesi, Tütün Kanunu, Şeker Kanunu gibi dış zorlamalarla çıkarılan yasalarla üreticilerin topraklarından ve işlerinden edilmesi, kırsal kesimde kendisini daha ağır bir biçimde hissettiren yoksulluk ve işsizlik, sosyal güvence eksikliği ve sosyal yardımlara bağımlı bir yaşam tarzının gelişmesi, bütün bunlar GAP bölgesinin olduğu gibi, ülkenin diğer bölgelerindeki tarımsal üreticilerin de sorunudur. Ancak, bölgesel eşitsizlikler ve terör, bu sorunların GAP Bölgesinde daha şiddetli bir biçimde hissedilmesine neden olmaktadır.

Bu durumda, yapılması gereken, ülkenin geri kalan kısmı ile birlikte bölgeyi de olumsuz olarak etkileyen son yılların ekonomik yaklaşımlarının gözden geçirilmesidir.

Bölgenin terörün tahribatından nispeten az etkilendiği o yıllarda atılabilecek bir çok adımı, yapılabilecek bir çok yatırımı, bu yanlış politikalar engellemiş, daha da öteye giderek, o yıllardaki ekonomik çöküş terörün bölgede çok daha tehlikeli bir biçimde ortaya çıkabilmesinin sosyal ve ekonomik zeminini oluşturmuştur.

Son yıllarda bölgeye akan tarımsal desteklerde, sosyal yardımlarda, proje fonlarında bir artış olduğunu yine rakamlar ortaya koymaktadır.

SONUÇ:

Bölgenin sorunlarını çözmenin günümüzdeki en önemli aracı GAP'tır. Uzun yıllar itibariyle eğilimler gözlemlendiğinde, GAP'ın kaderinin tarımın ve sanayinin gelişmesinin kaderiyle önemli ölçüde çakıştığı gözlenmektedir. Yani GAP, Türkiye'de tarımsal ve sınai yatırımlar arttığında, sosyal dengesizlikleri giderici ekonomik politikalar ağırlık kazandığında atılım yapmış, sosyal ve ekonomik gelişme kaygıları geri plana atılarak piyasaya ve mali sisteme endeksli ekonomik politikalar ağırlık kazandığında ise geri plana itilmiştir.

Terörün beslendiği kaynaklardan birinin "yabancılaşma" olgusu olduğu bilinen bir gerçektir. İşini kaybeden, yaşadığı topraklarda geçimini sağlayamayan, toprağını yitiren ya da terk etmek zorunda kalan, kendi yitirdiği zenginliklerin yabancı şirketlerin eline geçtiğini gören insanların yabancılaşma duygusuna kapılmaları beklenmeyen bir olgu değildir.

Yapılması gereken, GAP'ın hayata geçirilmeye başlandığı ilk yıllardaki heyecanı, kendi gücüne güveni yeniden sağlamak, GAP'ın tarımsal, sosyal, kültürel ayaklarını yerine oturtmak ve bölge insanının bu projeye katılmasını, onun meyvelerinden yararlanmasını sağlamaktır.